

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ, ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ, ԱՐՈՒՆԱՏԳԻՏԱԿԱՆ

Է. ՅԱՐԻ 1893

Տարեկան 10 ֆր. սակի — 4 րս.:
 Չեղամուկոյ՝ 6 ֆր. սակի — 2 րս. 50 կ.:
 Մեկ թիւ կ'սպւն 1 ֆր. — 50 կոպ.:

ԹԻՒՆՅՈՒՆՍ

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ

ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ

ՎԱՐԳՈՎԵՏՈՒԹԻՒՆ ԱՐՈՋԵԼՈՑ
 ԱՆՎԱՐԵՐԱԿԱՆ ԿԱՆԱՆՈՍ ՄԱՏԵՆԱԿԱՆ

4.

արդապետութիւն Առաքե-
 ւոյն ըլլալով ասորա-
 կան անվաւեր գրական-
 նութեան ծնունդ, ինչպէս յայտն գու-
 ցուցիցն, ի Տարիէ աւ-
 երի կամ նուազ սերտ
 կապ մ'ունենալու էր
 նոյն ասորի գրականու-
 թեան սուրբ արտա-
 գրութեանց հետ ալ, Ամենն
 նշանաւոր ասորական անվաւեր

գրութիւնն ըլլալով Արքայութեան թուղթը, որ Մա-
 րութեան անունը կը կրէ, պէտք է որ մեր մաս-
 րութիւնն նաեւ անոր ձգտի քան որիչ որեւէ
 ասորի գրութեան մը, եւ պէտք է որ նախ հետա-
 յոտեմք թէ ինչ յարաբերութիւն ունին իրարու
 հետ այս երկու գրութիւնը: Թէ արդեանք սեր-
 տագոյն կապակցութիւն կայ այս երկու ասորի
 անվաւերականաց մէջ՝ կրնար արդէն գուշակել
 մեր յայտ վայր ըստծնեմքն. վասն զի շատ դիպաց

մէջ երկու գրութեանց տեսն կտորներն իրարու հա-
 մեմատելու առիթ ունեցաւ, երբ կը խոսէինք
 «Հոսմանց տուն», աստ թեան, երկու զբոյց ալ վեր-
 նագրութեանց ճշգրիտ նոյնութեան, կոտարգու-
 թեան նկատմամբ եղած կարգադրութեան, կի-
 սառարկաւազ բառին հնութեան եւ նմանաց
 վրայ: Եւ յարգ քննութիւնը ասոց իրարու հետ
 ունեցած յարաբերութիւնն աւելի պիտի պարզէ:

Լաւրաբայի հեղինակը կամ ճշգրի եւս՝ այն
 խմբագրիչ ասորի մասնագիրն որ Արքայութեան
 ցին նախնական պատմութիւնը վերածեց իւր ութ-
 ման ձեւին, կարգացած եւ գործածած ալ կ'երեւայ
 ապահովապէս մեր այս ասորի կանոնաց հաւաքա-
 ծոյն թէ եւ ի Տարիէ սուրբ կամ հնագոյն ձեւին
 մէջ: Այս կանոններն մինչեւ անգամ յայտնապէս
 ի վկայութիւն կուած եւ իւր գրքին վերջեր: Արդէ
 իրեն վերջին յարգարարին մէջ զոր կը խօսի Եղե-
 սացոց, այսպէս կ'ըսէ՝ ի միջի այլոց՝ բացայայտ վեր-
 պով: «Ըստ կողմից եւ օրինաց որք եղան յայտնե-
 րաք՝ յերեսագիւ (Հայ) . . . զոր եղ ՏԵՐ մեր աշտ-
 կերտացն յերեսագիւ. » եւ նախն լուրի աստուծոյն
 եւ բնիկը իմ, այնպէս եւ զայս մի փոխք ի նո-
 ցանն եւ մի խոտորիք յաջ կամ յաջեակ, եւ մի
 պակասեցուցանէք ի նոցանն եւ մի յաւելուք, զոր
 օրինակ վարեցոյ եւ ի միջի ձերում եւ ոչ խոտ-
 րեցոյ յաջ կամ յաջեակ . . . զի մի օտարացոյց ի
 կենայն խոտացելոց, որ պահեալ են այնոցիկ՝ որ
 կան ի պատուիրանին: Այստեղ ուրեմն յայտ-
 նապէս կը հրամայուի յոքեացոյց՝ պահել այնպիսի

Տես «Հանդէս Աւ», 1893, Թ. 3, էջ 66, 67, Թ.
 4, էջ 102:

G. Phil. p. 21, 8 = Հայ՝ էջ 39, 4 հին: Այս
 խոսքը բնա. առ. բնա. կրկնած եւ Մարտի վկայարան-
 թեան մէջ. (սեւ Acta Martyrum et Sanctorum, ed.
 Bedjan. Paris. 1 1890, p. 91, 14-15.) որ ըստ այսմ ընդ-
 օրինակութիւնն է Լաւրաբայի գրքին:

կանոններ, զորոնք Առաքելայք գրած են եղեր յԵրուսաղէմ: Թիփարքեր գիտնականն, որ Լաւրեր-նայի եւ. «Աղբ. Առաք.» գրութեան իրարու հետ ունեցած յարաբերութեան միայն համառօտիւ, բայց հիմնական ինքապէս խառած է: 1, մտադր ընել կու տայ այս խորքին նկատմամբ՝ որ այստեղ յիշուած «կարգ եւ օրէնք» առաւելեալ շնորհ կրնար համարել թէ յիշուած ըլլան այն կարգա-գրութիւնք, որոնք զգուցեան Առաքելոց ժողով-քին յԵրուսաղէմ եւ զորոնք կը յիշէ Ղաւկաս (Գրծ. ԺԵ, 6—29): Վասն զի այն ժողովքին մէջ այնպիսի կարգադրութիւնք գրուեցան, զորոնք պա-հելու էին հնիմանաւորեալ գարձած բրիտանո-նեայք, այսինքն՝ որ պարտական չըլլան հրեական օրինաց պահպանութեան, բայց «ի բաց կող ի զհեղու կող», եւ յարեան եւ ի հեղձնօղբելու եւ ի պրօֆանութեան: Իսկ Աղգէի յիշած «կարգ եւ օրէնք» բոլորովին ուրիշ բան են, վասն զի յայտնա-պէս կը յիշուի որ այն վերջեցող գրուեցան Առա-քելայքին նման իրենց պահպանութեան համար, եւ թէ արդեամբք ալ պահեցին: Ինչպէս ինքն իսկ Աղգէ, որ չէ «իտարած յալ կամ յաճեալ», այն կանոններէն: Եւ այս բոլորովին կը համաձայնի մեր «Աղբ. Առաք.» գրութեան աւանդածին հետ, որուն համեմատ «մինչ էին ի միտանք գտնու-ած աւաքներական, նոյնն պարգեւատր քր առաւ. նոյն» շնորհք Հագւոյն օրբոյ ի նմին աւուր, եզին նորա կանոն եւ կարգ եւ օրէնք, որք միասնակի աւե-տեց աւետարանին զարդալով նման նոյն: 2 Եւն. 1, Եւսպիոյ աւելի որոշ ապացոյցներ պէտք ենք միտողել առ այն թէ Աղգէ յիշեալ խաղերն մէջ աւարդ «Աղբ. Առաք.» գրութիւնք կը հասկընայ: Վասն զի նաեւ ուրիշ անվաւերականք կան որ իբր թէ Առաքելաւորէին գրուած ըլլան, երբ գումա-րուած էին ժողովքի յԵրուսաղէմ: — այսպիսի նախաբան նմանութիւն մը կը կրէ օրինակի հա-մար «Սահմանադրութիւնք Առաքելոց Բաղագա-խորհրդական Պաշտաման» անվաւերականք: 3 Բա-րեախտարար շատ կուսաններ կան, որ անտարա-կայն կ'ընեն սա կէտը թէ Աղգէ արդեամբք մեր ա-սորի կանոններ կը հասկընայ, եւ ասոց առաջինն է նոյն իսկ կանոնաց անտաւանալովութիւնք: Աղգէ կ'ըստ՝ կ'ընէ «Ըստ խղճաց եւ օրէնաց որք եղան յաշարական յԵրուսաղէմ: 4 Յնիարեկն է որ ալ թի չլարեն հոս «Կրգի եւ օրէնք» յորըմբումն մա-նաւորք աւարական բնադրին մէջ (ΝΟΜΟΙ ΝΟΜΩ), վասն զի երկուք ալ յայնական միտաւարական բառեր են (ὅ τὰς εἰς δὲ νόμους) ի միասին գործածուած: Աղգ. այս անտաւանալովութիւնը յաւտուի է մեր ա-սորի կանոնաց, որոնք միշտ այս երկու օտար բառե-րէ բաղադրուալ անուան կը նշանակուին: 5 այսպէս յերաճուելեան վերջն, ուր կ'ըստի թէ երբ Առա-քելայք գրեւ ի միասին էին, «եզին կարգ եւ օրէնք» (ասոր) ճշգրիւ տճիւն եւ νόμος բառերը կը գործածէ: Այսպէս նաեւ գրութեան վերջեր կը գրուի թէ

Ղաւկաս գրեց ոչ միայն Գործք Առաքելոցն, այլ նաեւ «Կարգ եւ օրէնք» պաշտաման քահանայաւ-թեան նոյնադ այսինքն՝ Առաքելոց. որով մեր կա-նոնները կ'ուզէ հասկընայ անվաւերականք ասորին: Այս վերջին բաղադրութեան կիրպն ալ կը ցանկնք գործածուած Լաւրերնայի քով, որ «կարգս պաշ-տաման» կը գրէ: 1

Չարմարանի չէ պայտահեան որ Լաւրերնայի գրութեան մէջ շատ կտորներ գտնենք, որ մեր ա-սորի կանոնները կ'անկարեւին, երբեմն նաեւ գրե-թէ բառ առ բառ: Այս նկատմամբ նշանաւոր է ի մանուսորի Աղգէի բերանք գրուած այն վերջին յարգորակն, որուն սկիզբն էր վերջ գրուած խօսքը թէ պէտք չէն չեղի «յալ կամ յալեալ» Առա-քելոց գրած յիշեալ «կարգ եւ օրէնք» կարգա-գրութիւններէն: Բայց քիչ անխաբարութիւնք կամ նմանութիւնք չկան զիման միւս մասանց մէջ:

Աղգէն անմիջապէս ալ թի կը զարեւ սա կէտն որ այնչափ աննշանակ չէ՝ որչափ թիւնքս Երեւայ առաջին արգում: «Առաքելապետութիւն Առաքելոց» կը պատմէ թէ Առաքելայք Համբարձման օրը, երբ Չիթնեայ լեւան էին, Բրիտանո Տէր մեր «անդէն ի Ժաման մեծի առաւտտան կիրարկէին ամբարանակ զձեռն իւր՝ եզ ի վերայ զկող մետաղան աշակեր-տացն իւրոց՝ շնորհելով նոյնա պատգմեալ գաւառնալ-թեան: 2 Իրենմէ ըստ ասորի անտարազգիս Առա-քելայք համբարձման օրը ձեռնադրուեցան՝ մինչ բառ սփարայան ասանդութեան (բառ Ղաւկ. ԻԲ, 19) արդէն վերջին ընթերցող ժամանակ ձեռնա-դրուած էին Աղբ. ասորայ կարծեք կը գտնենք կրկնուած նաեւ Լաւրերնայի գրութեան մէջ, որ կը նկարագրէ թէ Բնչպէս Աղգէ Աբգարու եւ իւր մեծամեծաց առջեւ կը պատմուի «գաւառնայ նշանին եւ զարանչելիսն Տեսան, զոր առեւեր նա եւ զաւա-տաւածեղէն գրութիւն նորա եւ վերանալ նորա առ. Հայր իւր յերկին, եւ ին պղծեա առին նաւո (այսինքն՝ Առաքելայք) զըստիւնն եւ ի իրեանն ինչ է թա՛ վերանալն ինչոյ: 3 Այստեղ Լաւրերնա անշուշտ կարծեմ ունի «Աղբ. Առաքելոց» գրու-թեան, ճշգրիւ՝ ինչպէս նաեւ արիշ ասորի ան-վաւերական մը, այսինքն՝ Բարսաբմայ վկայու-նութիւնն, որ նշնայեալ ասորի կանոնաց հնազանի խմբագրութիւնը կարգացած կ'ընեալ: Այս վերջ-նոյս վրայ քիչ մ'ետքը առիթն պիտի ունենանք խօսելու: 4

Անցնելով այժմ կանոնայ՝ կը տեսնենք որ շատերը կամ անխաբարու են Լաւրերնայի գրու-թեան մէջ ընդհանրապէս եւ կամ նաեւ գրեթէ բառ առ բառ ի մէջ բերուած: Այսպէս ԺԼ (Ասոր. ԺԳ) կանոնն, — որ կ'արգելու «ի կարգի պաշտա-ման» եղանակներ «իսկ տալ եւ անուիլ վախչի եւ տոկսիս եւ շահել շահս ագահութեան» 5 կ'անխաբար Աղգէ անշուշտ, երբ իւր յարգարակին մէջ կը պատուիրէ թէ «ի պաշտամանք յար կո-

1 Tixeront, Les origines, p. 116—118:
2 Ասոր. «Կարգ եւ օրէնք» բաղադրութիւնք քրդութեանը գործածեալ նաեւ Լաւրերն. սեն G. Phil. 1, 3 (2-րդ պատմ.) 31, 12 (— 2-րդ 20, 32 ուր «Կարգ եւ օրէնք» թեան, թարգմանու է) եւ 4:
3 Ամսն. Pitra, I, 49 եւ 5:
4 G. Phil. 1, 40, 14 — 2-րդ 7:
5 G. Phil. 1, 9, 8 — 2-րդ 10, 29 (բայց այդպէս իւրեւ է, «... թէ որքեւ անկեր նա զորս թիւն մեծա-մեծ իշխանութեանք բազմա ի թա՛ վերանալն իւրոյ:») 6 Cureton, p. 72, 14:
7 G. Phil. 1, 36, 4 (— 2-րդ 33, 13—15) եւ 45, 20 (— 2-րդ էլ 45, 29 եւ 30):

